

Dr. Janja Vollmaier Lubej

Alojzija Zupan Sosič: Teorija pripovedi.

V pričujočem prispevku bomo predstavili monografijo Alojzije Zupan Sosič z naslovom *Teorija pripovedi* (2017), ki predstavlja temeljno in celostno delo, namenjeno profesorjem, raziskovalcem književnosti ter študentom. Hkrati bomo nekatere avtoričine poudarke osvetlili z lastnimi premisleki o raziskovanju sodobne slovenske književnosti, ki jih lahko vključimo v srednješolski pouk, bralni klub kot izvenšolsko dejavnost ali le kot vzpodbudo k branju romanov sodobnih slovenskih avtoric.

Avtorica znanstvene monografije je univerzitetna profesorica slovenske književnosti na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Njeno znanstvenoraziskovalno področje so sodobni slovenski roman, slovenska ljubezenska poezija, teorija spolov in spolne identitete, teorija pripovednega besedila in pripovednih žanrov. Doslej je Zupan Sosič napisala več znanstvenih monografij, strokovnih publikacij, antologij, nezanemarljivo pa je tudi njeno soavtorstvo srednješolskih učbenikov za slovenščino (Branja 3, 2002; Branja 4, 2003). V preteklosti je delovala kot članica žirije za slovenske literarne nagrade ali jim predsedovala, bila je urednica pri uveljavljenih seminarjih in simpozijih, na primer pri Seminarju slovenskega jezika, literature in kulture ter Obdobjih. V okviru programa Slovenščina na tujih univerzah, ki sodi pod okrilje Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in Centra za slovenščino kot drugi in tuji jezik, je bila njegova večletna predsednica, obenem pa je s svojimi predavanji gostovala in gostuje na številnih uglednih tujih univerzah. Monografija *Teorija pripovedi*, ki je obširno teoretično delo z literarnovednega področja, je bila pozitivno sprejeta tako doma kot v tujini, kar dokazujejo recenzije dela, njegova stalna citatnost in prevodi monografije v hrvaščino ter angleščino. Za izdajo slednje je avtorica svojo monografijo posodobila, prenovila in jo prilagodila neslovenskemu oziroma tujemu bralcu in bralki.

Iz več delov, poglavij in podpoglavij sestavljena monografija se ukvarja s temami, kot so Klasične in postklasične teorije pripovedi, Ubeseditveni načini: pripovedovanje, opisovanje in posredovanje govora, Literarnost in trivialnost ter Pripovedne prvine: zgodba in pripoved, začetki in konci pripovedi, fokalizacija, literarna oseba, literarno dogajanje, literarna čas in prostor. Avtorica Alojzija Zupan Sosič

je pri teoretskem in analitičnem delu upoštevala interpretativno-analitično, primerjalno metodo, pristope (post) strukturalizma, dekonstrukcije, literarne semiotike, feministične naratologije, kognitivne, kulturne in retorične teorije pripovedi in številne druge, pri svojem raziskovanju se je skratka posvetila večperspektivnemu pristopu. Poleg vodilnih in osrednjih domačih ter tujih literarnih teoretikov in zgodovinarjev avtorica v svoje delo vključuje analize in interpretacije literarnih del avtorjev in avtoric tako slovenske kot tudi tuje književnosti, npr. I. Cankarja, B. Bojetu, V. Zupana, M. Krese, V. Woolf, J. Saramaga, G. Grassa, W. Gombrowicza, U. Eca itd. Avtorica podrobneje predstavi klasično in postklasično teorijo v prvem delu svoje monografije, nato, v drugem delu, se posveti pripovedovanju, opisovanju in posredovanju govora. Poda različne elemente pripovedi, mimetičnosti, realističnosti, esejizacije, lirizacije, kasneje pa se posveča govoru, razvoju refleksije govora, povezanosti govora z mišljenjem, dialogu, monologu, notranjemu monologu itd. Te elemente, o katerih piše Zupan Sosič, lahko najdemo tudi pri sodobnih slovenskih avtoricah, so pa to tisti deli besedila, ki pripoved bogatijo, poglobljajo in ji dajo posebno svojost tako na ravni vsebine kot tudi sloga. Esejizmi, na primer, pomenijo »vnašanje esejističnih elementov v pripovedni tok in s tem opuščanje principa epske integracije in kontinuitete dogajanja, tako da se zgradba rahlja do okruškov ali popolnega razpada« (Zupan Sosič, 2006, str. 27–29, povz. po Zupan Sosič, 2017, str. 61). Tako uveljavljena slovenska pisateljica Gabriela Babnik v svojem nagrajenem prvencu *Koža iz bombaža* (Mladinska knjiga, 2010), v katerem avtorica tematizira ljubezen med Evropejko in Afričanom, sicer pa se pogloblja v teme večkulturnosti, večjezičnosti, družine in družbe, večkrat poseže po esejizmih. Ousmane, osrednja literarna oseba, ob prihodu v Ljubljano premišljuje o minljivosti:

»Sunki vetra so nosili zrak. Snežink tisti dan še ni bilo. Morda mi je bilo tudi zato laže in sem tudi brez rokavic še vedno čutil roke. S celotno težo sem se naslonil na leseno, premočeno ograjo. Zmrazilo me je, vendar samo za trenutek. /.../. Struga prekopa je očitno dokaj globoka. Kot bi opazoval Seno: »Voda se premika počasi, temna je, z nje pa se dvigajo dolge vlečke meglíce kot kosi mrtvaškega prta. Očarljivo vabilo k počitku ... Za hip se mi je zameglilo ... Baje ljudje hote skačejo v vodo.

Mogoče. Trupla, ki plavajo po vodi, polnijo članke o samomomrih. Zadostuje, da se znajdeš na določenem kraju, blizu vode, mogoče tudi na točki življenja, ko ti zmanjka podpore. Mogoče jo je zmanjkalo tudi njemu ... Zajel sem sapo in se oddaljil od ograje.» (Babnik, 2010, str. 65).

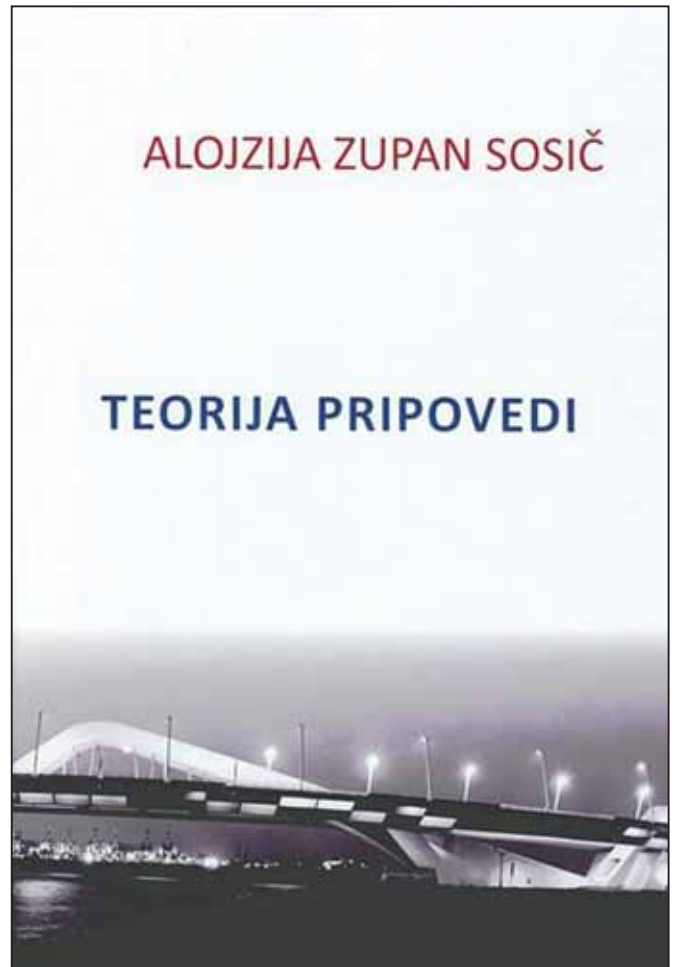
V kontekstu esejizmov je treba omeniti še druge sodobne slovenske avtorice, na primer pisateljico in pesnico Katjo Perat, ki v romanu *Mazohistka* (Beletrina, 2018) odlično upodobi usodo Nadežde, izriše njeno samost in osamljenost sredi vrveža in pompa visoke družbe preteklega časa, pri čemer literarna oseba vse bolj aktivno išče poti, da bi končno in dokončno našla dom in ramo, na katero bi se lahko naslonila. Njeni esejizmi so premisleki o položaju ženske v preteklosti:

»Območje duha je pripadlo moškim – oni so vedeli, kako pustiti domišljiji, da razišče svoje meje, ne da bi zatavala v temo. Ženske pa ne – bile so preveč podobne živalim, da bi zmogle nadzorovati svoje želje, zato je bilo zanje najbolj priporočljivo, da nanje scela pozabijo. Zato si niso mogle privoščiti niti filozofije niti književnosti, kaj šele ljubezni. Ženska, ki rada bere, je, kot bi oponašala Huldo, učila Gospa Bovary, je ženska, ki je obsojena na propad. Ženska, ki bere, ženska, ki ljubi, pa sploh, je sentimentalna ženska, sentimentalne ženske pa nihče ne bo pripravljene ljubiti.» (Perat, 2018, str. 92–93).

Poleg esejizmov bogatijo literarno delo tudi lirizmi, ki so tista mesta v besedilu, kjer se pripovedno gradivo približuje liriki ali liričnosti (Zupan Sosič, 2017, str. 66), ki lahko zajame »skoraj vse ravnine pripovednega dela«, lahko pa »vključuje le nekatere prvine« (2017, str. 67), torej govorimo o lirski in lirizirani pripovedi. Liriziran in pravi lirski roman je večpomensko besedilo, ki zanika logično totalizacijo in vztraja v odprtosti (Zupan Sosič, 2017, str. 67–68). V *Visoki travi* (Beletrina, 2009), drugem romanu Gabriele Babnik, ki ga lahko opredelimo kot družinski in družbenokritični roman, je takih mest veliko, a gre le za lirizme kot elemente besedila, ne pa kot pravi lirski roman. Že uvodoma avtorica s tenkočutnostjo zapiše posvetilo »Babici, ki me je neke pomladi počakala«, lirizmi pa ji nadalje služijo za izražanje občutij literarnih oseb, kot na primer v naslednjem citatu:

»Golob znotraj mene je ostal pod žlebom in kup moke na pultu moževe matere se je udrl. Samo približala se je, si zavihala rokave in se je udrl. Nobenega vetra nikjer, nobenega poka, samo vročina.» (2009, str. 71).

Nadalje se Zupan Sosič poglobljeno ukvarja tudi z monologom, dialogom, tokom zavesti. Avtorica, pri kateri imata notranji monolog in tok zavesti poseben pomen, je Lucija Stepančič, zagotovo pa je takšna avtorica tudi Stanka Hrastelj, zlasti v romanu *Igranje* (2012). Lucija Stepančič v roma-

Zupan Sosič, A. (2017). *Teorija pripovedi*. Litera. (Knjižna zbirka Znanstvena literatura). 451 str., 29,90 €

nu V *četrtek ob šestih* (2011) piše o vsevedni pripovedovalki Katarini, ki pripoved odstira z mrtve perspektive, skozi subjektivna doživljanja, obupa nad življenjem in stvarnostjo, v kateri se je znašla. Katarina je študentka, ki je nesrečna zaradi končanega razmerja s poročenim moškim, o svojem življenju pa premišljuje kot mrtva oseba in z notranjim monologom ter tokom zavesti. Notranji monolog je prepleten s socielekti:

*»To ti je mama, da ničesar ne opazi. Kot da ji je čisto vseeno, da sem kar v Ljubljano pobegnila pred strašnim podjetništvom svoje ljube familije. Kot da je res čisto vseeno, da raje drugje sekrete pucam kot doma v gostilni.» (Stepančič, 2011, str. 123). Notranji monolog zasledimo tudi v drugih delih Lucije Stepančič, kjer ima prav tako pomembno mesto zaradi svoje inovativnosti, neposrednosti in prepričljivosti. Podobno temo, tj. odtujenost, razočaranje nad soljudmi, samost, odstira tudi Stanka Hrastelj v *Igranju*, le da njena literarna oseba notranjega monologa ne izreka skozi mrtvo perspektivo. Marinka, glavna junakinja, trpi za shizofrenijo, pri doživljanju sveta okrog sebe pa je predvsem sama in*

brez podpore bližnjih. Podobno funkcijo ima notranji monolog tudi v romanu *Prva dama* (2018) iste avtorice. Tako pri Luciji Stepančič kot Stanki Hrastelj opazimo zanimivo, samosvojo pisavo, ki ju poleg tematizacije odlikuje slog oziroma notranji monolog ter tok zavesti, ki karakterizirata prostor, čas ter literarne osebe.

Tretji del monografije *Teorija pripovedi* je posvečen literarnosti in trivialnosti pripovedi, v katerem avtorica razpravlja o kriteriju za presojo literarnosti, zato predstavi določila znotrajbesedilne (razdiralno ustvarjalnost, univerzalnost, večpomenskost, avtoreferencialnost itd.) in zunajbesedilne (literarno pogodbo, literarno kompetenco, literarno intenco, literarno empatijo, literarno vrednotenje itd.) literarnosti. V četrtem delu se monografija osredinja na pripovedne vrste in žanre. Poudarim naj razpravo o pripovedovalcu, saj avtorica upošteva sodobnejšo razdelitev, in sicer piše o poročevalcu, razlagalcu in presojevalcu. Četrty del se ukvarja s pripovednimi prvinami. Omeniti velja razpravo o pripovedovalcu, saj upošteva novejšo, sodobnejšo delitev, namreč poimenovanje in definiranje zanesljivega in nezanesljivega pripovedovalca, obenem pa delitev na poročevalca, razlagalca, presojevalca. Avtorica nadalje, tj. v petem delu, poglobljeno piše in razpravlja o klasifikaciji novele, zgodbe in romana, o stičnostih in prehodnostih med njimi, piše o potopisnem, kriminalnem in antiutopičnem romanu. Velik doprinos k literarni vedi, preučevanju in poučevanju književnosti vidimo v zadnjem delu monografije *Teorija pripovedi*, in sicer zaradi poudarkov na branju ter pripovednih čustvih, znotraj slednjih pa se avtorica ukvarja s čustveno inteligenco, čustveno zmoto, pripovedno empatijo. Prav preišljevanje o naštetem, vključevanje v vsakodnevno izkustvo, šolsko prakso in predavalnice je ključno za družbo, v kateri živimo danes in za katero se zdi, da v njej prevladuje odsotnost empatije. Horizontu pričakovanja, ki ga omenja Alojzija Zupan Sosič, termin pa je uvedel H. R. Jaus (2017, str. 263), je treba posvetiti nekaj pozornosti. Včasih namreč že sam naslov neke pesmi vzbudi pri določeni skupini bralcev povsem različna pričakovanja, pri čemer ne le da upoštevamo njihovo razumevanje književnih zvrsti, oblik, tematike (prav tam), marveč moramo poznati tudi njihovo sociokulturno okolje. Pri pesmi Kukavica Svetlane Makarovič so študentje na Inštitutu za slavistiko Univerze na Dunaju pričakovali povsem drugačno tematiko od tiste, ki so jo kasneje prepoznali v pesmi. Izredno pomembno se nam zdi poudarjanje identifikacije in empatije, na kar opozarja ključni del monografije. Kot ugotavlja Zupan Sosič in s čimer se strinjamo, se »pri branju in interpretaciji pripovednega besedila (se) dogaja mnogo več kot le poistovetenje ali posnemanje določenega pojava v smislu literarne identifikacije, /.../ Če poenostavim, je empatija racionalno in čustveno dogajanje, ki temelji na sposobnosti postavljanja v položaj

drugega in življenje v drugega ali videnje sveta skozi oči drugega ter razumevanje njegovega sveta na način njegovega razmišljanja; /.../.« (2017, str. 301–302). Ko se bralec in bralka zmoreta živeti v podobo drugega, tujega, potem lahko to storita tudi v neliterarnem, tj. resničnem svetu. To pa vsekakor vodi v kulturo strpnosti, sprejemanja in pravičnejšo družbo. Književnost takšno funkcijo vsekakor ima. Ravno premisleki o tem, kaj posameznik meni o nekem literarnem delu, razglabljanje o njem, njegovo komentiranje, vrednotenje povzročajo nova branja in nove uvide v naše lastne predstave o samem literarnem delu.

Monografija *Teorija pripovedi* je poglobljeno delo s področja literarne teorije, ki zaradi jasnosti, natančnosti, preglednosti nagovarja ne le ožji strokovni krog bralstva, temveč tudi druge, ki jih zanima književnost v širšem pomenu.

Viri in literatura

- Babnik, G. (2010). *Koža iz bombaža*. Mladinska knjiga.
- Babnik, G. (2010). *V visoki travi*. Beletrina.
- Hrastelj, S. (2012). *Igranje*. Mladinska knjiga.
- Hrastelj, S. (2018). *Prva dama*. Mladinska knjiga.
- Perat, K. (2018). *Mazohistka*. Beletrina.
- Stepančič, L. (2011). *V četrtek ob šestih*. Beletrina.
- Vollmaier Lubej, J. (2014). Patološki odnos med materjo in hčerjo/sinom v prozi Gabriele Babnik in Gorana Vojnoviča. *Jezik in slovnost*, 59(4), 79–95.
- Vollmaier Lubej, J. (2018). Alojzija Zupan Sosič: *Teorija pripovedi*. Maribor: Litera. 2017. (Knjižna zbirka Znanstvena literatura). 451 str. V *Slavia Centralis*, 11(1), 108–113. <https://journals.um.si/index.php/slaviacentralis/article/view/891>
- Vollmaier Lubej, J. (2019). Notranji monolog in tok zavesti v romanu *V četrtek ob šestih* (2011) in kratkoprozni zbirki *Tramvajkomanda*, oddelek za pritožbe (2016) Lucije Stepančič. V Tivadar, H. (ur.), *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest Obdobja* 38, str. 305–312. Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Zupan Sosič, A. (2017). *Teorija pripovedi* [Knjižna zbirka Znanstvena literatura]. Litera.
-